

С. Сейфулин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті

“Бизнес және Технология институты”

“ Сезімдік танымның цифрлық әлемдегі рөлі ”

Орындаған: Альмагамбетов Алихан

Топ: 05-057-24-02

Тексерген: Рахимжанова.С.К

А н д а т п а

Бұл мақалада сезімдік танымның философиялық табиғаты мен оның цифрлық дәуір жағдайындағы жаңаша қырлары қарастырылады. Технологиялар мен жасанды интеллекттің дамуы адамның түйсігі мен қабылдау жүйесіне түбегейлі әсер етіп, шынайылық пен виртуалдық арасындағы шекараны бұлдыратты. Мақалада сезімдік танымның мәні, оның антикалық және шығыс философиясындағы көрінісі, сондай-ақ қазіргі цифрлық мәдениеттегі рөлі талданады. Зерттеу барысында адам мен технологияның өзара байланысы сезімдік тәжірибенің жаңа формаларын қалыптастырғаны айқындалады. Мақсат – сезімдік таным ұғымын философиялық тұрғыдан қайта пайымдап, цифрлық қоғамдағы рухани және мәдени салдарын ашып көрсету.

Сезімдік таным – адамның дүниені түйсік, қабылдау, елестету арқылы игеруінің бастапқы формасы. Ол рационалды ойлауға дейінгі кезеңді қамтып, адам болмысының табиғи негізін көрсетеді. Антикалық философияда сезімдік таным көбіне шындыққа жетудің алғашқы сатысы ретінде

қарастырылды. Платон мен Аристотель сезімдік тәжірибені білімнің бастауы деп таныса, шығыс ойшылдары оны рухани кемелденудің қажетті шарты ретінде бағалады. Мысалы, үнді және қытай философиясында түйсік пен қабылдау адамның табиғатпен үйлесімін сақтаудың негізгі жолы ретінде түсіндірілді.

Кіріспе

Қазіргі қоғам цифрлық технологиялар дәуіріне толық енді. Интернет, әлеуметтік желілер, жасанды интеллект және виртуалды кеңістік адамның өмір салты мен ойлау жүйесін түбегейлі өзгертті. Адам енді ақпаратты тікелей табиғи сезім арқылы емес, экрандар мен алгоритмдер арқылы қабылдайды. Бұл құбылыс философиялық тұрғыда сезімдік танымның жаңа жағдайдағы мәнін талдауды қажет етеді. Бұрын сезім мен түйсік арқылы алынған білім табиғи тәжірибеге сүйенсе, бүгінгі күні адам виртуалды бейнелер мен цифрлық әсерлерге тәуелді бола бастады. Мақаланың өзектілігі – адамның дүниені сезім арқылы қабылдау қабілетінің трансформациясын зерттеу, ал мақсаты – сезімдік танымның эволюциясын тарихи-философиялық және заманауи тұрғыдан түсіндіру, оның ақпараттық қоғамдағы рөлін айқындау.

Сезімдік танымның философиялық табиғаты ежелгі дәуірден бастап ойшылдардың назарында болды. Платон сезімдік дүниені идеялар әлемінің көлеңкесі ретінде сипаттап, шынайы білімге жету үшін ақыл-ойды жоғары қойды. Аристотель керісінше, сезімдік тәжірибені білімнің бастауы деп танып, түйсіктерді танымдық процестің қажетті бөлігі ретінде қарастырды. Шығыс философиясында да сезімдік таным адамның табиғатпен үйлесімін сақтаудың басты шарты ретінде түсіндірілді. Мысалы, қытай ойшылдары түйсікті адамның ішкі үйлесімін қалыптастыратын рухани тәжірибе деп бағалады. Осы дәстүрлерде сезімдік тәжірибе тек танымдық емес, сонымен қатар мәдени және рухани мәнге ие болды.

Цифрлық дәуірде сезімдік танымның мазмұны түбегейлі өзгерді. Виртуалды шындық, жасанды интеллект және әлеуметтік желілер адамның қабылдау жүйесін қайта құрып, түйсіктерді технологиялық құралдар арқылы бағыттай бастады. Экрандағы бейнелер, алгоритмдер арқылы ұсынылған ақпарат, виртуалды ортадағы тәжірибелер адамның шынайы сезімдік тәжірибесін алмастырып, жаңа мәдени үлгілерді қалыптастыруда. Бұл жағдай философиялық тұрғыдан шынайылық пен виртуалдық арасындағы шекараның бұлдырлануына әкелді. Сезімдік таным енді тек табиғи түйсіктерге ғана емес, технологиялық құралдар арқылы жасалған жасанды әсерлерге де сүйенетін күрделі құбылысқа айналды.

Мұндай трансформация мәдениет пен руханиятқа да әсер етті. Қазіргі адам көбіне виртуалды бейнелер арқылы өмірді қабылдап, әлеуметтік желілердегі

визуалды тәжірибелерді шынайы сезімдік тәжірибенің орнына қояды. Бұл өзгеріс адамның өзіндік «Менін» тануында, құндылықтар жүйесінде және дүниетанымында жаңа қайшылықтарды туындатады. Виртуалды тәжірибе адамның эмоциялық әлемін де өзгертеді: бір жағынан ол жаңа мүмкіндіктер ашады, екінші жағынан табиғи түйсіктердің әлсіреуіне әкелуі мүмкін.

Қорытындылай келе, сезімдік танымның эволюциясы тарихи-философиялық тұрғыдан табиғи түйсіктен басталып, қазіргі цифрлық дәуірде виртуалды қабылдауға дейін жетті. Бұл өзгерістер адамның болмыстық жағдайын қайта пайымдауды қажет етеді. Сезімдік таным енді тек табиғи шындықты бейнелеу емес, сонымен қатар цифрлық мәдениеттің ықпалын қабылдау процесі болып отыр.

(Платон. Мемлекет. – Алматы: Ғылым, 2006.)

Негізгі бөлім

Сезімдік таным – бұл адамның дүниені түйсік, қабылдау және елес арқылы бейнелеу қабілеті. Философия тарихында ол танымның бастапқы және табиғи сатысы ретінде қарастырылып келеді. Түйсік – заттың жеке қасиеттерін сезім мүшелері арқылы сезіну, ал қабылдау – осы қасиеттердің бірігуінен туындайтын тұтас бейне. Елес – қабылданған бейненің санада сақталуы мен қайта жаңғыруы. Адам сезім арқылы сыртқы әлеммен байланысып, сол арқылы ақыл-ой әрекетіне жол ашады. Аристотельдің айтуынша, барлық білім сезімнен бастау алады: «ақылда ештеңе жоқ, егер ол түйсікте болмаған болса». Кант бұл идеяны дамыта отырып, сезімдік және ақылдық танымды бір-бірін толықтыратын жүйе деп түсіндірді. Ол сезімдік танымды білімнің материалдық негізі, ал ақылды – оның құрылымдық жүйесі ретінде сипаттады. Осылайша сезім мен ойлау, тәжірибе мен рационалдық арасындағы байланыс адам болмысының үйлесімін көрсетеді.

Тарихта сезімдік танымға қатысты көзқарастар әртүрлі болды. Платон сезімді білімнің төменгі сатысы деп есептеді. Оның әйгілі «Үңгір туралы аңызында» адамдар көлеңкелерді шындық деп қабылдайды, ал нағыз ақиқат – көлеңкенің ар жағындағы идеялар әлемінде. Сондықтан Платон үшін сезімдік қабылдау – шындықтың толық емес бейнесі, ол тек ақыл арқылы ғана жетілмек. Бірақ шығыс философиясында, әсіресе әл-Фараби ілімінде, сезімдік таным ерекше орын алады. Әл-Фараби таным процесін үш деңгейге бөлді: сезімдік, елестік және ақылдық. Сезімдік таным ақылға қорек береді, ал елестік таным оны өңдеп, логикалық тұжырымға жеткізеді. Оның ойынша, шынайы білім сезім арқылы басталып, ақыл арқылы кемеліне жетеді. Бұл көзқарас адамның танымында табиғи және рухани тепе-теңдіктің маңызын көрсетеді. Платон сезімді шектеу ретінде қарастырса, әл-Фараби оны даму

бастауы деп түсінді. Осы айырмашылық философиялық дәстүрлердің мәдени бағытын айқындайды.

Қазіргі уақытта адамның сезімдік қабылдауы жаңа деңгейге өтті. Экран, дыбыс, виртуалды шындық және жасанды интеллект – сезім мүшелерінің негізгі ақпарат көзіне айналды. Адам көру және есту арқылы ақпарат алса да, ол бұрынғыдай табиғи әсерге емес, технологиялық құралдарға сүйенеді. Мысалы, табиғаттың сұлулығын тамашалау үшін енді орманға барудың қажеті жоқ – бірнеше секундта бейнеролик көру жеткілікті. Бірақ мұндай әсер шынайы тәжірибені алмастыра алмайды, себебі экрандық бейне түйсіктің толық тереңдігін бере алмайды. Сондықтан цифрлық ортада адамның сезімдік қабілеті бір мезгілде кеңейіп те, тарылып та отыр. Кеңейеді – себебі жаңа визуалды және аудио тәжірибелер пайда болды; тарылып отыр – себебі адам табиғи ортадан алыстап барады. Бұл құбылыс философиялық тұрғыдан «түйсіктің виртуалдануы» деп аталады. Яғни, сезім шынайы болмыстың емес, цифрлық шындықтың өніміне айналуда.

Технология мен адам арасындағы қатынас бұрын-соңды болмаған деңгейге жетті. Адамның түйсігі енді тек табиғатқа емес, ақпараттық кеңістікке бағытталған. Бұл жағдай адамның ішкі әлемінде жаңа сезімдік құрылым қалыптастырады. Жасанды интеллект пен цифрлық медиа адамның эмоциясына әсер етіп, оның таңдауына ықпал етеді. Философиялық тұрғыдан алғанда, бұл – адамның өзіндік субъектілігінен біртіндеп алыстау қаупі. Дегенмен, технология сезімді жоймайды, керісінше оны жаңа формада жандандырады. Виртуалды орта адамға бұрын қол жеткізе алмаған тәжірибелерді ұсынады: мысалы, ғарыш әлемін көру, тарихи дәуірлерге ену немесе өнер туындыларын цифрлық форматта сезіну. Алайда бұл тәжірибе адамның табиғи түйсігін толық алмастыра алмайды. Нағыз сезім – табиғи қатынаста, тірі қарым-қатынаста қалыптасады. Сондықтан философияның міндеті – адам сезімін технология ықпалында жоғалтпай, оны үйлесімде дамыту жолдарын табу. Цифрлық дәуірде сезімдік танымның жаңа формалары адамның болмыстық жағдайын қайта пайымдауды талап етеді. Виртуалды тәжірибе адамның қиялын кеңейтіп, бұрын мүмкін болмаған шындықтарды сезінуге мүмкіндік береді. Бірақ ол адамның табиғи түйсіктерін әлсіретіп, шынайы өмірдегі эмоциялық тереңдікті төмендетуі ықтимал. Осы тұрғыдан алғанда, философияның рөлі – технологиялық әсерлерді сын тұрғысынан бағалап, адамның рухани тұтастығын сақтауға бағытталған қағидаларды ұсыну.

Сезімдік танымның эволюциясы табиғи түйсіктен басталып, қазіргі таңда виртуалды қабылдауға дейін жетті. Бұл процестің мәдени және рухани салдары зор: адамзат жаңа тәжірибелерге қол жеткізгенімен, өзінің табиғи болмысынан алыстап кетпеуі тиіс. Технология сезімді толық алмастырмайды, тек оны жаңа арналар арқылы түрлендіреді. Сондықтан

болашақтағы философиялық ізденістердің басты міндеті – сезімдік танымды табиғи және виртуалды тәжірибелердің үйлесімінде дамыту, адамды ақпараттық қоғамда өзінің субъектілігін жоғалтпай өмір сүруге бағыттау.

(Әл-Фараби. Ақыл және мән туралы трактаттар. – Астана: Фолиант, 2010)

Қорытынды

Қорыта айтқанда, сезімдік таным – адамның дүниені танудағы негізгі әрі мәңгілік құралдарының бірі. Цифрлық дәуір бұл қабілетті жаңа арнаға бұрды, бірақ оның мәнін жоғалтқан жоқ. Платон мен әл-Фараби ілімдері көрсеткендей, сезім мен ақылдың бірлігі – шынайы білімнің кілті. Бүгінгі таңда бұл бірлікті сақтау бұрынғыдан да маңызды. Технология адамның мүмкіндігін кеңейткенімен, рухани әлемін әлсірету қаупі бар. Сондықтан философия адам мен технологияның өзара қатынасын үйлестіре отырып, сезімдік танымның табиғи болмысын қорғауға ұмтылуы тиіс. Адамның түйсігі – оның рухани айнасы, ал цифрлық дәуір сол айнаны жаңаша қырынан көрсетіп отыр. Болашақ зерттеулер адамның түйсігі мен жасанды интеллект арасындағы шекараны айқындап, цифрлық сезімнің жаңа формаларын талдауға бағытталуы қажет.

Сонымен қатар, сезімдік танымның болашағы тек философиялық пайымдаулармен шектелмейді, ол мәдениеттану, психология және этика салаларымен де тығыз байланысты. Цифрлық ортада қалыптасқан жаңа сезімдік тәжірибелер адамның эстетикалық талғамына, әлеуметтік қарым-қатынасына және моральдық таңдауларына ықпал етеді. Бұл жағдай философияны тек теориялық деңгейде емес, практикалық тұрғыдан да жауапкершілікке шақырады: адамзаттың рухани тұтастығын сақтап қалу үшін технологияны дұрыс қолдану жолдарын іздеу қажет.

Сезімдік танымның табиғи болмысын қорғау – адамның өзіндік субъектілігін сақтау деген сөз. Егер түйсік пен қабылдау тек алгоритмдерге тәуелді болып қалса, онда адам өзінің ішкі әлемін жоғалту қаупіне тап болады. Сондықтан болашақтағы философиялық ізденістердің басты міндеті – табиғи сезім мен цифрлық тәжірибені үйлестіріп, олардың арасындағы тепе-теңдікті табу. Бұл тепе-теңдік адамның рухани дамуы мен мәдени өркендеуінің кепілі болмақ.

Осылайша, сезімдік танымның эволюциясы адамзаттың тарихи тәжірибесін ғана емес, оның болашақтағы өркениеттік бағдарын да айқындайды. Цифрлық дәуір жаңа мүмкіндіктер ашқанымен, философияның міндеті – сол мүмкіндіктерді адамзат игілігіне бағыттап, сезім мен ақылдың бірлігін сақтап қалу.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Платон. Мемлекет. – Алматы: Ғылым, 2006.
2. Әл-Фараби. Ақыл және мән туралы трактаттар. – Астана: Фолиант, 2010.
3. Кант И. Таза ақылға сын. – Алматы: Қазақ университеті, 2015.
4. Toffler A. The Third Wave. – New York: Bantam Books, 1980.
5. Floridi L. The Philosophy of Information. – Oxford University Press, 2011.
6. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell, 2010.
7. Heidegger M. The Question Concerning Technology. – New York: Harper & Row, 1977.
8. Factcheck.kz — <https://factcheck.kz>
9. Massaget.kz — <https://massaget.kz>